

**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

23

BAHAR 2007

- Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SÜİFD), **hakemli** bir dergi olup, yılda iki defa (Bahar/Güz) yayınlanır.
- Dergide telif, tercüme, makale, araştırma notu, tebliğ ve konferans metinleri, kongre, sempozyum, panel vb. tanıtımları, kitap, tez değerlendirmeleri, literatür incelemeleri, sadeleştirmeler, bilimsel röportajlar, çağdaş ve geçmiş ilim adamlarıyla ilgili tanıtımlar vb. yazılar yayımlanır.
- SÜİFD, tüm araştırmacılara açıktır. Bilimsel ölçütlere ve yayın ilkelerine uygun her çalışma dergide yayımlanabilir.
- Yayımlanacak yazılar 12 punto Times 1,5 satır aralığı standardında (resim, şekil, harita vb. ekler dahil) 30 sayfa (A4) geçmemelidir. Bir yazarın aynı sayıda toplam sayfa sayısı 30'u geçmeyecek şekilde en fazla 2 makalesi yayımlanabilir. Hakemli çalışmaların dışındaki (tanıtımlar, bilimsel röportajlar, biyografiler vb.) buna dahil değildir.
- Makalelerin 100–150 kelime arası özeti ve bu özeti iki dilde (Arapça ve bir Batı dilinde) çevirisi; yabancı dilde yazılan makalelerin ise Türkçe ile Arapça çevirisi verilir. Arapça bir makalenin Türkçe ve herhangi bir Batı dilinde özeti verilmelidir. Makale başlığının ise İngilizce çevirisi yapılır.
- Yazılar (tercümeler orijinal metinleriyle birlikte) üç nüsha halinde editöre teslim edilir. Bunlardan ikisinde yazarın tanıtıcı isim ve akademik unvan yer almaz.
- Makaleler en az iki hakemin incelemesinden geçtikten sonra yayımlanır.
- Yazıların bilimsel, hukukî ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Yayımlanmayan yazılar iade edilmez.
- Her sayının hakemleri o sayıda belirtilir.

S.Ü. İlahiyat Fakültesi Adına Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Önkal

Editör

Prof. Dr. Mehmet Bayyigit

Yayın Yürütme Kurulu

Prof. Dr. A.Turan Yüksel,
Prof. Dr. Ahmet Yaman,
Doç. Dr. M. Bahaüddin Varol,
Doç. Dr. Ahmet Çaycı,
Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır,
Yrd. Doç. Dr. Seyit Bahçıvan,
Arş. Gör. Dr. Huriye Martı,
Arş. Gör. Dr. Muhiddin Okumuşlar,
Arş. Gör. Dr. Fikret Karapınar,
Arş. Gör. Dr. Lütfi Cengiz,
Arş. Gör. Mehmet Harmancı,
Arş. Gör. Doğan Kaplan,
Arş. Gör. Necmeddin Güney.

Danışmanlar Kurulu

Prof. Dr. Ünver Günay (Erciyes Üniversitesi),
Prof. Dr. Mustafa Fayda (Marmara Üniversitesi),
Prof. Dr. Bilal Kuşpınar (Mc. Gill University),
Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal (Ankara Üniversitesi),
Dr. İbrahim Kalın (Colloge of The Holy Cross, İSAM),
Prof. Dr. Ahmet Önkal, Prof. Dr. Hüsamettin Erdem,
Prof. Dr. Bilal Saklan Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu,
Prof. Dr. Mehmet Aydın, Prof. Dr. M. Ali Kapan,
Prof. Dr. Mustafa Uzunpostalcı, Prof. Dr. İsmet Ersöz,
Prof. Dr. Süleyman Toprak, Prof. Dr. Zekeriya Güler,
Prof. Dr. Tacettin Uzun, Prof. Dr. Mehmet Bayyigit
Doç. Dr. Şahin Filiz, Doç. Dr. Fevzi Günüş,
Doç. Dr. Dilaver Gürer, Doç. Dr. A.Saim Antan,
Doç. Dr. Naim Şahin, Doç. Dr. Ahmet Yılmaz,
Doç. Dr. Bayram Dalkılıç,
Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır
Yrd. Doç. Dr. Seyit Bahçıvan,

İletişim Adresi

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
42090 Meram/KONYA
Tel-Fax: 0332.323 82 50-51 / 323 82 54
e-posta: ilahiyatdergisi@selcuk.edu.tr

ISSN: 1300 – 5057

baskı: sebat ofset matbaacılık 0 332 342 01 53

**EVLENMEYİ HARAM KILAN
“BEŞ KEZ SÜT EMME”
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
(Kur'ân'dan Bir Ayet mi,
Peygamberimizden Gelen Bir Rivayet mi?)**

GİRİŞ

İslâm'ın insanlar tarafından benimsenmesi ve toplumu yönlendiren bir hidayet kaynağı haline gelmesiyle, insanlar bir taraftan hayatlarını düzenlerken Kur'ân'ın verdiği bilgiye ihtiyaç duymuşlar, diğer taraftan düşüncelerini teyit

etmek üzere ayetleri delil göstermeye başlamışlardır. Birtakım menfaatler peşinde olan insanlar ise, kendi amaçlarına ulaşmak için görüşlerine Kur'ân'dan destek bulma ihtiyacı duymuşlardır. Kendi ideallerine kavuşmak için ihtiyaç duydukları malzemeyi elde mevcut olan Kur'ân'da bulamayanlar, zaman zaman "Kur'ân'da tahrif olduğu, ayetlerdeki gerçek mananın, özün anlaşılacağı" gibi birtakım iddialarda bulunmuşlardır. Bu gelişmeler İslâm tarihi boyunca birçok ihtilâf ve cedelleşmeye kaynaklık etmiş, Müslümanların düşüncelerini ve Kur'ân'a güvenlerini alt üst edebilecek bir tahrif kalıbına dönüşmüştür. Kur'ân'ın eksikliği konusunda birtakım iddia ve şüpheler ileri süren oryantalistlerin iddialarını¹ onların genellikle önyargıyla hareket etmeleri sebebiyle, Şîa kaynaklarındaki "Kur'ân'da

Adil YAVUZ

Yrd. Doç. Dr., Selçuk Ü. İlahiyat Fakültesi
Hadis Öğretim Üyesi

¹ Bu tür iddialar ve onlarla ilgili bazı değerlendirmeler için bkz., Doğrul, Ömer Rıza, *Kur'ân Nedir*, 2. bsk., Ankara, 1967; 56; Nöldeke, Theodor ve Schwally, Friedrich, *Kur'ân Tarihi*, Çev., Muammer Sencer, İstanbul, 1970, 4-5, 23, 57-58; Burton, John, *The Collection of Qur'an*, London, 1977, 117-224; Keskiöglü, Osman, *Nüzûlundan Günümüze Kur'ân-ı Kerîm Bilgileri*, TDV Yayınları, Ankara, 1989, 317-322; Cerrahoğlu, İsmail, "Oryantalizm ve Batıda Kur'ân ve Kur'ân İlimleri Üzerine Araştırmalar", *Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1989, c. XXXI, s. 113-129, 135; Akdemir, Salih, "Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed (sav)'e Yaklaşımları", *Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1989, c. XXXI, s. 179-207. Zakzuk, M. Hamdi, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, Çev. Abdulaziz Hatip, İzmir, 1993, s. 83; Paret, Rudi, *Kur'ân Üzerine Makaleler*, Çev. Ömer Özsoy, Ankara, 1993, 169; Hatip, Abdulaziz, *Kur'ân ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, İstanbul, 1997, 28-32; Sönmezsoy, Selahattin, *Kur'ân ve Oryentalistler*, Fecir Yayınevi, Ankara, 1998, 179-180, 200-225; Watt, W. Montgomery, *Kur'ân'a Giriş*, Çev. Süleyman Kalkan, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000, 54, 65, 71; Cahen, Claude, *İslamiyet I. Kitap*, Çev. E. Mermi Erendor, 2. bsk., Ankara, 2000, 15; F. Buhl, "Kur'an", MEB, İA, Eskişehir, 2001, VI, 1007-1008; Motzki, Harald, "The Collection of the Qur'ân A Reconsideration of Western Views in the Light of Recent Methodological Developments", *Der Islam*, (78), Berlin, 2001, 1-31; Bedir, Ahmet, "Oryantalizmin Entelektüelimizdeki Etkileri", *Marîfe*, yıl: 2, sy. III, Konya, 2002, 190-194; Çetin, Abdurrahman, "Kur'ân Kiraatlarına Yönelik Oryentalist Yaklaşımları", *Marîfe*, yıl: 2, sy. III, Konya, 2002, 75-87. Öztürk, Hayrettin, "Hz. Peygamber (a. s.) Döneminde Kur'ân Ayetlerinin ve Surelerinin Tesbit ve Tertibi Hakkında Bir Değerlendirme", *Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 20-21, Samsun, 2005, s. 230-231.

tahrif ve eksiklik olduğu" şeklindeki rivayetleri² ise mezhebî ve siyasî amaçları aşkâr olduğu için, bu makalemizde dikkate almayacağız. Ancak Şîa'nın tamamının aynı kanaatte olmadığı da³ göz ardı edilmemelidir.

Kur'ân'da eksiklik olduğu izlenimi uyandıran birçok rivayet bulunmaktadır. Bunların hepsinin ele alınıp değerlendirilmesinin bir makale çalışmasının hacmine

² Bu konudaki iddiaları görülmeleri için bir kaç örnek verilebilir. Şîa'nın önemli hadis kaynaklarından olan *Usûlü'l-kâfî*'de, Küleynî, şöyle demektedir: "Kur'ân'ın tümünü toplayanlar sadece imamlardır." Bkz., Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb, *Usûlü'l-kâfî*, thk. M. C. el-Fakîh, Y. el-Bekâf, I-VIII, Beyrut, 1413/1992; I, 286; "Kur'ân'ın tamamı 17. 000 ayettir", bkz. age., II, 605; "Beyyine suresinde Kureyş'ten yetmiş kişinin adları vardı", bkz., age., II, 604. Kummî, *Tefsîr*'inde şu tür iddialara yer vermektedir: Kur'ân'da muharref ayetler bulunmaktadır. Nisâ' suresinin 166. ayetinin aslı "Lâkin Allah, bilhassa sana -Ali hakkında- indirdikleriyle şehadet ediyor ki, onu kendi ilmiyle indirdi. Buna melekler de şehadet ediyorlar." Mâide suresinin 67. ayetinin aslının "Ey Rasûl, -Ali hakkında- sana indirilen şeyleri tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, Allah'ın sana verdiği elçilik görevini yerine getirmemiş olursun." Bkz., Kummî, Ali b. İbrahim, *Tefsîru'l-Kummî*, I-II, Beyrut, 1991, I, 23. "Bu ümmetten Kur'ân'ı, Muhammed'in vasisinden (Ali'den) başka kimse cem etmemiştir". Bkz. age., II, 455. Bu tür aşırı Şîi iddiaları hakkında, müsteşriklerden Nöldeke ve Schwally bile, "Şîiler, mezheplerinin sahipleri hakkında ne söylemişlerse tek yanlı kalmışlardır. Bu söylentiler, içerik bakımından, tarihin bütün kesin olgularına aykırı düşmektedir. Ne Kur'ân'ın derlenmesi konusundaki (geleneğe) rivayetler, ne de başka Osman öncesi derlemeler, Ali'nin benzer bir çalışması hakkında bilgiye sahiptirler. Hz. Ali de gerek halifelik sırasında, gerekse daha önce kendi derlemesinden söz etmiş değildir ve Şîilerin asla böyle bir derlemeye sahip bulunmadıkları kesindir" demektedirler. Bkz. Nöldeke, Theodor, Schwally, Friedrich, *Kur'ân Tarihi*, Çev. Muammer Sencer, İlke Yayınları, İstanbul, 1970, s. 14. Aynı müellifler, Hz. Osman döneminde oluşturulan komisyon ile ilgili olarak şöyle demektedirler: "Kur'ân toplama komisyonuna sadece tek Emevî katılmıştı. Öbür üyelerden Abdullah b. Zübeyr, Emevî oğullarına rakip bir kabileden ve Zeyd ise, Hz. Peygamber'in vahiy kâtiplerinden olması dolayısıyla Hz. Osman'ın yasa dışı isteklerine boyun eğecek kişiler değildi... Hz. Osman, derleme işine giriştiği zaman, elde asıl metne dair öylesine belge vardı ki, her türlü değişme derhal reddedilir, özellikle kötü niyetli bir taraflılık söz konusu olduğunda kıyametler kopardı. Bkz., age., 109.

³ Şîi âlimlerden el-Hûî, "Allah'ın kitabındaki bir ayeti, gerçek yönünün dışında yorumlayıp farklı anlam veren bir kimsenin, Kur'ân'ı manen tahrif ettiği konusunda, Müslümanlar arasında ihtilâf olmadığını" söylemektedir. Bkz. el-Hûî, Ebu'l-Kâsım el-Mûsevî, *el-Beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, Necef, 1966, s. 215. O, bir tahrif çeşidi olarak harf ve hareketlerdeki değişikliğin meydana geldiğini, ancak elde bulunan mevcut Kur'ân'da ziyade ve noksanlık olmadığını belirtmekte, İbn Bâbeveyh, Ebû Ca'fer et-Tûsî, müfessir Tabersî gibi âlimlerin bu görüşte olduğunu nakletmektedir. Bkz., age., 216, 217, 218. İmâmiye Şîasının ekollerinden Ahbârîlik üzerine çalışma yapan Mazlum Uyar'ın tespit ettiği, konu ile ilgili ilk dönem Şîasının tutumunu özetleyen şu bilgileri aktarmak istiyoruz: "Tarihî dördüncü yüzyılın sonlarına kadar İmâmî âlimlerin neredeyse hepsi, Kur'ân'ın tahrifine inanmalarına rağmen Sadûk (306/918), Müslümanların elindeki nüshanının tam ve eksiksiz olduğunu savunur. Bkz., Uyar, Mazlum, *İmamiyye Şîa'sında Düşünce Ekolleri Ahbarilik*, İstanbul, 2000, s. 83. "Başlangıçta, Kur'ân'dan imametle ilgili bazı ayetlerin çıkarıldığına dair görüşleri ileri süren Şîi ulema, bu defa Sünnîlerden ve diğer gruplardan gelen yoğun tenkitler üzerine, bir taraftan imamet nazariyesini Kur'ân dışında akla ve ahbara dayalı yollardan ispatlamaya çalışırken, diğer taraftan Kitab'ın, Allah tarafından indirildiği şekliyle tam ve eksiksiz olduğunu savunmaya başladılar. Diğer taraftan bu mezhebin bundan sonraki metodu, bir taraftan Kur'ân ayetlerinin tertibinin indirildiği şekliyle muhafaza edilmediğini iddia ederken, diğer taraftan imamet doktrinini destekleyecek şekilde, Kur'ân ayetlerini hamledilemeyeceği noktalara çekmek suretiyle tefsir ve tevîl etmek olmuştur. Sonuçta onlar, Kur'ân'ın tahrifi gibi çok tartışmalı bir noktadan, ondaki ayetlerin tertibinin indirildiği şekliyle muhafaza edilmediği düşüncesine gelmişlerdir. Kur'ân'ın tahrif edildiğine dair ortaya konan ahbara gelince, özellikle son dönem usûlîleri, bunların haber-i vâhid olduğunu ileri sürüp çok açık bir şekilde tenkit ederlerken, Ahbârîler, imamların ahbarına verdikleri önemden dolayı, oldukça temkinli yaklaşmışlardır." Bkz. age., 256-257.

sıgmayacağı açıktır. Bu sebeple, makalemizde tüm rivayetleri değil, sadece evlenme haramlığına yol açan süt emme sayısı ile ilgili bir ayetin olduğundan bahseden ve Kur'ân'da eksiklik olduğu şeklinde anlaşılan rivayetleri ele alarak değerlendirmek istiyoruz. Böyle bir ayet olduğundan bahsetmeyen süt emme sayısı ile ilgili diğer rivayetlere ise, konumuzu ilgilendirdiği ölçüde değinilecektir. Zaman zaman Şîa'nın görüşlerine atıfta bulunup bazı tespitler yapsak bile, özellikle Kur'ân'ın orijinal şekliyle korunduğu konusunda görüş birliğine sahip olan Ehl-i sünnetin, en güvenilir hadis kaynakları olarak kabul ettikleri Kütüb-i Tis'a gibi temel kaynaklardaki bu konu ile ilgili rivayetleri ele alıp tahlil ederek bir değerlendirme yapmak istiyoruz. Günümüzde bu tür rivayetlerin sebep olabileceği problemlerden hareketle, onların yer aldığı kaynaklara birtakım iyi niyetli endişelerden kaynaklandığına inandığımız eleştiriler yöneltilmiş ancak rivayetler üzerinde tafsilatlı inceleme yapılmamıştır.⁴ Bu tür rivayetlerden ilginç sayılabilecek bazı sonuçların çıkarıldığı⁵ da görülmektedir. Kur'ân'la ilgili bu tür rivayetlerin, doğru dürüst incelenmeden, ilmî bir şekilde tahlil etmeden, meseleyi değerlendirebilecek birikimi veya imkânı olmayan halkın gündemine taşınması veya polemik konusu yapılması, Kur'ân hakkında ciddi bir güven bunalımına yol açabilecektir. Bu konu ile ilgili rivayetlere dayandırılan çeşitli iddialar, tarihte birtakım hesap peşinde koşanlar ve genellikle önyargıyla hareket eden müsteşrikler tarafından da ileri sürüle gelmiştir. Konu, böylesine art niyetli ele alınarak istismar edilirken, bu kaynakları referans olarak kabul edenlerin seyirci kalması, onları inceleyip bir değerlendirme yapmaması, iyi niyetli birtakım endişeli değerlendirmelerle yetinilmesi, işin istismarcılara ve başka hesap peşinde koşanlara havale edilmesinden başka bir sonuç doğurmamaktadır. Söz konusu rivayetleri görmezden gelmek, onlarla ilgili durumu açıklığa kavuşturmamak, Kur'ân'ı bu tür ithamlardan kurtarmadığı gibi, her an ona karşı olan güveni sarsabilecek tartışmalara da açık kapı bırakmaktadır. Halbuki ilmî açıdan sağlıklı bir sonuca ulaşılması gayesiyle yapılan çabaların, meseleyi Kur'ân'a dost olmayan kimselerin istismarından ve polemik konusu yapılabilecek iddialardan

⁴ Bkz. Keskiöğlü, Osman, *Kur'ân Tarihi*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1953, 341-342; Aydemir, Abdullah, "Mensûh Ayetler", *Diyanet Dergisi*, Ankara, 1988, c. XXIV, 66, 82-83; Karataş, Şaban, *Şîa'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'ân Tarihi*, İstanbul, 1996, 190-200; Kırbaçoğlu, Hayri, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara, 2000, s. 287, 292-293, 303, 320-321; Sarımsı, İbrahim, *Hiz. Muhammed'i Doğru Anlamak*, I-II, Konya, 2005, I, 274-275.

⁵ Murat Sülün, "Kur'ân'da Kitap Kavramı ve Kur'ân Vahiyyelerinin Kitaplaşması" adlı makalesinde, incelediğimiz bazı hadislerle de işaret ederek, bu rivayetlerde Hz. Osman'ın hedefe konulduğunu ve bunun, Kur'ân'a nihai şekli veren Hz. Osman olduğunu ispatladığını(!) söylemiştir. Doğrusu, bu rivayetleri ciddi bir şekilde incelemeyen böyle bir sonuca nasıl ulaşabildiğini anlamak oldukça zordur. Bkz., Sülün, Murat, "Kur'ân'da Kitap Kavramı ve Kur'ân Vahiyyelerinin Kitaplaşması", *Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 1997, sy. 13-15, s. 115-116. Hz. Âişe, Ahzâb suresi ile ilgili rivayetinde, Hz. Osman'ı hedef alıyorsa, onun ölümünden sonra, onun katillerinin cezalandırılmasının peşine niçin düşmüştür?

kurtarmaya katkıda bulunacağını ümit etmekteyiz. Bu konu, daha önce yapılan çalışmalarda bazı yönleriyle ele alınmıştır. Ancak –bildiğimiz kadarıyla- temel hadis kaynaklarındaki rivayetleri ayrı ayrı ele alıp, hadis ilmi kriterlerine göre inceleyen ve rivayetleri sened ve metin yönünden tetkik eden müstakil bir çalışma yapılmamıştır.

Dipnotlarda rivayetleri makbul olan sika râvîlerle ilgili bilgilerin yer aldığı kaynakları vermekle yetineceğiz. Tevsikinde ihtilâf edilen, cerh edilen ve rivayetin zaaf yönünü oluşturan râvîlerle ilgili cerh ve tadil bilgilerini vereceğiz. Sonraki senetlerde, açıklama gerektiren bir sebep olmadıkça daha önce tanıtılan râvîler hakkında, tekrar bilgi verilmeyecektir. Bu bilgileri esas alarak, sened tenkidi yapacağız. Daha sonra rivayetlerin metin tahlili ve değerlendirmesini yaparak, ulaşılan sonuçları kaydedeceğiz. Kaynaklara intikal ettiği kronolojik süreci aksettireceği düşüncesiyle rivayetleri, müelliflerin vefat tarihlerini dikkate alarak sıralayacağız. Makalenin ana çerçevesini, bu şekilde tespit ettikten sonra, rivayetleri ele alarak değerlendirmeye çalışalım.

I-RİVAYETLER VE SENED DEĞERLENDİRMELERİ

1- İmam Mâlik'in (179/795) tahrîc ettiği hadis, şu şekildedir: Abdullah b. Ebî Bekr b. Hazm (135/752)⁶- Amra bint Abdurrahman'ın (98/716)⁷ rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber'in hanımı Âişe (58/678)⁸ (r.a.) şöyle demiştir: - "Bilinen on defa emmenin (evlenmeyi) haram kılacağı-, Kur'ân kapsamında indirilenler arasındaydı. Sonra –bilinen beş emmenin (evlenmeyi haram kılacağı ayeti ile), bu neshedildi. O, Kur'ân ayetleri içinde okunmaktayken, Rasûlullah (s) vefat etti." İmam Mâlik, amelin buna göre olmadığını söylemiştir.⁹

2- Ahmed b. Hanbel (241/855) ise, şu tarikle hadisi tahrîc etmiştir: Ya'kûb (208/823)¹⁰- Babası (183/799)¹¹- İbn İshâk (153/770)¹²- Abdullah b. Ebî Bekr b.

⁶ Abdullah b. Ebî Bekr b. Muhammed hakkında bilgi için bkz Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehü fi'l-kütübi's-sitte*, (I-III, thk. Sidkî Cemîl Atâr, Beyrut, 1997), II, 71 (2678); İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Tehzîbü't-tehzîb* (I-VI, thk. Ömer Selâmî, Ali b. Mes'ûd, Beyrut, 1996, Dâru'l-Ma'rife), III, 103-104 (3760).

⁷ Amra b. Abdurrahman hakkında bilgi için bkz. Bkz. İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed, *Kitâbü's-sikât*, (I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1973), V, 288; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 422 (7155); İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 552-553 (12090).

⁸ Âişe bint Ebî Bekr hakkında bilgi için bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe fi teryîzi's-sahâbe*, (Amman, 2002, Beytül-Efkânî'd-Devliyye), 1726-1727 (12120); a. mlf., *Tehzîb*, VI, 550-551 (12080).

⁹ Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, tdk., Saîd Lahhâm, (Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1989), Radâ', 18 (1293), s. 390.

¹⁰ Ya'kûb b. İbrahim b. Sa'd el-Medenî hakkında bilgi için bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, III, 276 (6470); İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 233 (9111); Âmir Hasan Sabrî, *Mu'cemü şuyûhi'l-imâm Ahmed bin Hanbel fi'l-Müsned*, (Beyrut, 1993), 397.

¹¹ İbrahim b. Sa'd b. İbrahim el-Medenî hakkında bilgi için bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 38 (137); İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 142 (216).

Amr b. Hazm- Amra binti Abdurrahman- Hz. Peygamber'in hanımı Âişe (r.a.) şöyle demiştir: "Recm ayeti ve yetişkin olanın (Radû'l-kebîrin) on defa emmesi (ile ilgili ayet) inzal olundu. Bunlar evimdeki yatağın altındaki bir kâğıttaydı. Rasûlullah (s) hastalandığında, onunla ilgileniyorduk. (Bu sırada) bize ait bir evcil hayvan girerek onu yemiştir."¹³ Bu rivayette ise, on defa emme ayetinin olduğu kâğıdın bir evcil hayvan tarafından yenildiği aktarılmakta ancak bir nesh olayından bahsedilmemektedir.

3- Dârimî'nin (255/869) eserindeki hadis ise şöyledir: İshâk (238/852)¹⁴- Ravh (205/820)¹⁵- Mâlik (179/795)¹⁶- Abdullah b. Ebî Bekr- Amra- Âişe (r.a.): "Bilinen on defa emmenin (evlenmeyi) haram kılacağı-, Kur'ân (ayeti olarak) nazil oldu. Sonra –bilinen beş emmenin (evlenmeyi haram kılacağı ayeti ile), bu neshedildi. O, Kur'ân ayetleri içinde okunmaktayken, Rasûlullah (s) vefat etti."¹⁷

4- Müslim (261/875), hadisin birden çok tarikine de işaret ederek hadisi tahrîc etmiştir. Yahyâ b. Yahyâ (226/841)¹⁸- Mâlik- Abdullah b. Ebî Bekr

→

¹² Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Medenî, Abdullah b. Ebî Bekr'den hadis almış, ondan da İbrahim b. Sa'd rivayette bulunmuştur. Ali İbnü'l-Medîni, İbn Mübârek ve Şu'be onun hakkında sadûk, sika; İbn Maîn rivayeti hucdet değildir; Ahmed b. Hanbel, tedlisi çok; Yahyâ b. Saîd, kezzâb; Nesâî, leyse bi'l-kavî; Zehebî, rivayetleri ile ihticâc konusunda ihtilâf edilmiş olup, hadisleri hasen demiştir. Bkz. Cûzeciânî, İbrahim b. Ya'kûb, *Ahvdü'r-ricâl*, thk. Subhî Samerrâî, (Beyrut, 1985), 136 (230); Nesâî, *Kitâbü'd-duafâ' ve'l-metrûkîn*, thk. M. İbrahim Zâyed, Beyrut, 1986, 230 (513); İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, (I-IX, Dâru l-hyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1952), VII, 191-194 (1087); İbn Adiy, Abdullah, *el-Kâmil fî duafâ'r-ricâl*, I-IX, thk. A. Ahmed Abdülmevcûd, A. Muhammed Muavviz, Abdülfettâh Ebû Sünne, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1997), VII, 254-270 (1624); Mizzî, Cemâlüddîn Yûsuf, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâ'r-ricâl*, 6. bsk., I-XXXV, thk. Beşşâr Awvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1994), XXIV, 405-428 (5057); Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, I-IV, (thk., Ali Muhammed el-Bicâvî, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1963), III, 468-475 (7197); a. mlf., *el-Kâşif*, III, 7 (4768); İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 25-30 (6743).

¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (I-VI, 2. bsk., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992) VI, 269.

¹⁴ İshâk b. İbrahim b. Mahled b. Râhûye, Ahmed b. Hanbel'in akranıdır. Nesâî, sika olduğunu, Ebû Zür'a, eşi az bulunur bir hafızası olduğunu söylemiş, Ebû Dâvûd ise, vefatından beş ay önce hafızasının değiştiğini, zabtının zayıfladığını belirtmiştir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 60 (275); İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 200 (408).

¹⁵ Ravh b. Ubâde b. Alâ' el-Kaysî, İmam Mâlik'ten hadis almış, ondan da İshâk b. Râhûye rivayette bulunmuştur. Onun hakkında Nesâî, leyse bi'l-kavî, Ebû Hâtim, hadisi yazılır ama onunla ihticâc olunmaz, İbn Maîn ve Ahmed b. Hanbel, lâ be'se bih demişlerdir. Ebû Hâtim sonradan ihtilata düşüğünü söylemiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, age., III, 498 (2255); Mizzî, age., IX, 238-245 (1930); Zehebî, *el-Kâşif*, I, 268 (1605); a. mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 58-59 (2802); İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 177-179 (2302).

¹⁶ Mâlik b. Enes hakkında bilgi için bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, III, 93 (5306); İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 326-329 (7584).

¹⁷ Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, thk., Mahmûd Ahmed Abdülmuhsin, (Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2000), Nikâh, 49 (2257), s. 712-713. Aynı rivayet için bkz., el-Hûî, age., Neccef, 1966, s. 223.

¹⁸ Yahyâ b. Yahyâ b. Bekr et-Temîmî hakkında bilgi için bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, III, 257 (6348); İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 183 (8948); a. mlf., *Takrîbü't-tehzîb*, (I-II, thk. Halîl Me'mûn Şiha, Beyrut, 2001), II, 368 (8637).

(135/752) – Amra (98/716) – Âişe (58/678) (r.a.) şöyle demiştir: “Bilinen on emzirme ile evlenmenin haram olacağı (konusundaki ayet), Kur’ân kapsamında inzal olunanlar arasındaydı. Sonra bu, bilinen beş emzirme ile (evlenmenin haram olacağını bildiren) ayetle neshedildi. Onlar Kur’ân içinde okunmaktayken Rasûlullah (s), vefat etti.”¹⁹ Muhakkik Muhammed Fuâd Abdülbâkî, önceki ayeti nesheden beş emzirme ayetinin inzalinin çok geç olduğunu, bu sebeple bazı kimselerin beş emzirme ayetini, Peygamber vefat ettiğinde Kur’ân ayeti olarak okumaya devam ettiklerini, sonra bunun neshedildiğini öğrenip bıraktıklarını belirtir. On emzirme ayetini, tilâveti ve hükmü neshedilen ayetlere, beş emzirme ayetini de, tilâveti neshedilip, hükmü bâkî kalan ayetlere örnek gösterir.²⁰ Aynı durum, recm ayeti hakkında da dile getirilmiştir. Bir ayetin hükmü bâkî kalacaksa, tilâvetinin niçin neshedileceğini anlamak ve izah etmek oldukça zordur.²¹

Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî (221/836)²²- Süleyman b. Bilâl (172/788)²³- Yahyâ b. Saîd (143/760)²⁴- Amra (98/716), Âişe'nin (r.a.) evlenmeyi haram kılan emzirme hakkında konuşurken, şöyle dediğini işitmiştir: “Kur’ân kapsamında, bilinen on defa emzirme ile ilgili ayet nazil oldu. Sonra yine aynı şekilde beş defa emzirme ile ilgili ayet nazil oldu.”²⁵

Müslim aynı hadisin, Muhammed b. Müsennâ (252/866)²⁶- Abdülvehhâb (194/810)²⁷- Yahyâ b. Saîd- Amra- Âişe tarihîyle de rivayet edildiğini bildirir.

¹⁹ Müslim, b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, (I-V, thk. M. Fuâd Abdülbâkî, Kahire, 1991), Radâ', 24 (1452), II, 1075;

²⁰ Müslim, *Sahîh*, II, 1075, dipnotta.

²¹ Bu konu ile ilgili tespit ve değerlendirmeler için bkz. Mustafa Zeyd, *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-II, Dâru'l-Vefâ', 2. bsk., (Mansura, 1987), I, 283; Keskin, Y. Ziya, *Recm Cezası*, İstanbul, 2000, 114-116

²² Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî hakkında bilgi için bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 126 (3016); İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 256-257 (4196).

²³ Süleyman b. Bilâl et-Teymî hakkında bilgi için bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 343 (2091); İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 393-394 (2971).

²⁴ Yahyâ b. Saîd b. Kays et-Temîmî el-Medenî el-Kâdî el-Ensârî, Amra bint Abdurrahman'dan hadis almıştır. Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, Ebû Hâtîm ve Nesâî, sika olduğunu, Dimyâtî ise, onun tedlisle itham edildiğini söylemiştir. Buhârî ve Ebû Hâtîm münkeru'l-hadis, Nesâî, Zührî'ye atfen mevzû' hadisler rivayet ederdi, Dimyâtî ise müdellis demiştir. Bkz. Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Kitâbü'd-duafâ'i's-sağîr*, (thk., M. İbrahim Zâyed, Beyrut, 1986), 124 (396); Cûzecânî, *Ahvâlü'r-ricâl*, 143 (247); Nesâî, *Kitâbü'd-duafâ'*, 250 (634); Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 378 (9515); Dârakutnî, Ali b. Ömer, *Kitâbü'd-duafâ'* ve'l-metrûkîn, (thk. Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1980), 251 (577); Zehebî, *el-Kâşif*, III, 243 (2659); İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 138-139 (8830).

²⁵ Müslim, Radâ', 25, II, 1075.

²⁶ Muhammed b. Müsennâ b. Ubeyd el-Basrî, Abdülvehhâb es-Sekafî'den hadis almıştır. İbn Maîn, Hatîb ve Zührlî sika, Sâlih b. Muhammed ise sadûk olduğunu ancak hafızasının problemlili olduğunu söylemiştir. Nesâî, lâ be'se bih, kitabındaki rivayetleri değiştirdi; Ebû Hâtîm sâlihu'l-hadis demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, age., VIII, 95 (409); Mizzî, age., XXVI, 359-365 (5579); Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 24 (8115); a. mlf., *el-Kâşif*, III, 75 (5196); İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 254-255 (7390).

²⁷ Abdülvehhâb b. Abdülmecîd es-Sekafî, Yahyâ b. Saîd'den hadis rivayet etmiştir. İbn Sa'd, zayıf olduğunu, İcîf sika olduğunu, Ukaylî ve İbn Maîn ise hayatının son döneminde ihtilâta düştüğünü

5- İbn Mâce (273/886), hadisi şu tarikle tahrîc etmiştir: Abdülvâris b. Abdüssamed b. Abdülvâris (252/866)²⁸- Babası (Abdüssamed) (206/821)²⁹- Hammâd b. Seleme (167/783)³⁰- Abdurrahmân b. Kâsım (126/744)³¹- Babası (Kâsım) (106/724)³²- Amra- Âişe (r.a.), *Onun* (süt emme ile evliliğin haram kılınmasının), *Allah'ın (ayet olarak) indirdikleri arasında olduğunu, sonra on veya beş emmeden (azının) evlenmeyi haram kılmayacağı (ayetinin) sâkıt olduğunu söylemiştir.* Muhakkik Sıdkî Cemîl Attâr da, sâkit olmayı, metnin neshedilip hükmün bâkî kalması şeklinde açıklamıştır.³³

6- Ebû Dâvûd'un (275/888) tahrîc ettiği hadis şöyledir: Abdullah b. Mesleme el-Kanebî (221/836)- Mâlik- Abdullah b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm (135/752)- Amra binti Abdurrahman (98/716)- Âişe (r.a.) şöyle demiştir: "*Allah'ın Kur'ân kapsamında indirdiği ayetler arasında -On emmenin evlenmeyi haram kılmayağı- ayeti de vardı. Sonra -bilinen beş emmenin evlenmeyi haram kıldığı- ayetiyle, o neshedildi. Bu, Kur'ân ayeti olarak okunmaktayken Nebî (s) vefat etti.*"³⁴

Benzer bir rivayeti Beyhakî (458/1066) de, Hz. Âişe tarikıyla tahrîc etmiştir.³⁵

→

söylemiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, age., VI, 71 (369); Mizzî, age., XVIII, 503-508 (3604); Zehebî, *el-Kâşif*, II, 214 (3555); a. mlf., *el-Muğnî fi'd-duafâ'*, I-II, thk., Ebu'z-Zehra Hâzım el-Kâdî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1997), II, 23 (3894); a. mlf., *Mizânü'l-İtidâl*, II, 680 (5321); İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 504 (4981); a. mlf., *Lisânü'l-Mizân*, (I-VII, Müessesetü'l-A'lâ, Beyrut, 1971), IV, 88 (168); Âmir Hasan Sabrî, age., 249.

²⁸ Abdülvâris b. Abdüssamed hakkında, Ebû Hâtim, sadûk, Nesâî, lâ be'se bih demiş, İbn Hibbân da *es-Sikât*'ında zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, VIII, 416; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 212 (3547); İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 500-501 (4971).

²⁹ Abdüssamed b. Abdülvâris el-Basrî, Hammâd b. Seleme'den hadis rivayet etmiştir. Ebû Ahmed, sâlihu'l-hadîs, İbn Sa'd, inşallah sika demiş, İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikretmiştir. Zehebî huccet olarak değerlendirmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, VIII, 414; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 190 (3413); İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 432 (4777).

³⁰ Hammâd b. Seleme hakkında İbn Maîn, sika demiş, Beyhakî, yaşlanınca hafızasının zayıflaması sebebiyle Buhârî'nin onun rivayetlerini terk ettiğini söylemiştir. İbn Sa'd sika olduğunu bazen münker rivayetleri aktardığını, İcî ve Nesâî de sika olduğunu söylemişlerdir. Zehebî, rivayetleri kaşırtıldığını belirtmiştir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 208 (1228); İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 10-12 (1767).

³¹ Abdurrahman b. Kâsım b. Muhammed hakkında bilgi için bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 176 (3324); İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 389 (4648).

³² Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr hakkında bilgi için bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 379 (4579); İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 507 (6458).

³³ İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd, *Sünenü İbn Mâce*, (I-II, thk. Sıdkî Cemîl Attâr, Beyrut, 1995) Nikâh, 35 (1942), I, 609.

³⁴ Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as *es-Sicistânî, Sunenü Ebî Dâvûd*, (I-IV, thk. Sıdkî Cemîl Attâr, (Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994), Nikâh, 10 (2062), II, 184-185.

³⁵ Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ*, (thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ', I-XI, Beyrut, 1994, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye), Radâ', 2, (15619), VII, 747-748.

7- Tirmizî (279/892), Âişe (r.a.)'nin şöyle dediğini aktarır: "On emzirme ile haramlığı beyan eden ayet nazil oldu, sonra bunun beş tanesi neshedilip, haramlığın bilinen beş emzirme ile sabit olacağını belirten ayet nazil oldu ve son durum böyleyken, Nebi (s) vefat etti." Tirmizî, bu rivayetin kendisine, İshâk b. Mûsâ el-Ensârî (244/858)³⁶- Mâlik (179/795)- Ma'n (198/813)³⁷- Abdullah b. Ebî Bekr (135/752)- Amra- Âişe tarihiyle ulaştığını, Hz. Aîşe ve bazı Peygamber hanımlarının bu şekilde fetva verdiğini nakleder.³⁸

8- Nesâî (303/915) de, konu ile ilgili rivayeti şu tarikle aktarmaktadır: Hârûn b. Abdullah (243/857)³⁹- Ma'n- Mâlik'ten – (H) İbnü'l-Kâsım (126/744)⁴⁰- Mâlik (179/795)- Abdullah b. Ebî Bekr (135/752)- Amra- Âişe (r.a.) şöyle demiştir: "Bilinen on emme ile (evlenmenin haram olacağı) Allah'ın indirdikleri arasındaydı. (Hâris ise, bilinen on emme ile ilgili ayet Kur'ân kapsamında indirilenler arasındaydı, şeklinde rivayet etmiştir). Sonra bilinen beş emme ile (haramlığın oluşacağı ayeti ile) bu neshedildi. O, Kur'ân (ayetleri) olarak okunmaktayken, Rasûlullah (s) vefat etti."⁴¹

Abdürrezzâk (211/826)'in tahrîc ettiği bir rivayete göre, süt emme sebebiyle evlenme haramlığı oluşması için, Hz. Peygamber, Sehle bt. Süheyl'e "Sâlim'i beş defa emzirmesini söylemiş" ancak bunun bir ayet hükmü olduğundan bahsetmemiştir.⁴² Bir yönüyle yetişkin kişinin süt emmesi (Radâu'l-kebîr) ile ilgili olan bu görüşle Âişe'nin hayatı boyunca fetva verdiği, ancak Peygamber hanımlarının bunu kabul etmediği de verilen bilgiler arasındadır. Şayet bunların hükmü ayet ile sabit olsaydı, ya diğer Peygamber hanımları da bilmeli ve benimsemeliydi veya Hz. Âişe'nin onlara bu ayetten söz ederek ikna etmesi gerekirdi. Sahâbe ve tâbiûnun söz ve uygulamalarına önemli ölçüde yer veren *Musannef*'te böyle bir olaydan bahsedilmemektedir. Hz. Âişe'den nakledilen, on ve beş emme ile ilgili

³⁶ İshâk b. Mûsâ el-Ensârî hakkında bilgi için bkz. İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VIII, 116; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 68 (323); İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 220-221 (474).

³⁷ Ma'n b. İshâ b. Yahyâ el-Medenî, Mâlik b. Enes'ten hadis almış, Ondan da İshâk b. Mûsâ el-Ensârî rivayette bulunmuştur. İbn Maîn, Mâlik'ten aktardığı rivayetlerinde sika olduğunu söylemiştir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, III, 148 (5652); İbn Hacer, *Tehzîb*, 475-476 (8034). İshâk b. Mûsâ'nın hadis aldığı kimseler arasında, İmam Mâlik olmadığı halde Ma'n'ın geçmesi, onun da İmam Mâlik'in talebesi olması dikkate alınır, bu senedde Ma'n'ın yerinin İshâk ile Mâlik arasında olması gerekir. Yine Abdullah b. Ebî Bekr'den hadis alanlar arasında, Mâlik olduğu halde Ma'n yoktur.

³⁸ Tirmizî, Muhammed b. İshâ, *Sünenü't-Tirmizî*, (thk. Sıdkî Cemîl Attâr, Abdülkâdir İrfân, I-V; Beyrut, 1994), Radâ', 3 (1153), II, 380.

³⁹ Hârûn b. Abdullah el-Bağdâdî hakkında bilgi için bkz. İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, IX, 239; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 201 (5991); İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 9 (8487).

⁴⁰ Tam adı, Abdurrahman b. Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr'dir. Hakkında daha önce bilgi verilmişti.

⁴¹ Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, (I-IX, Mektebü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 4. bsk., Beyrut, 1994), Nikâh, 51 (3307), VI, 100.

⁴² Bkz. Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, (thk., Habîburrahman el-A'zamî, I-XI, Beyrut, 1983), VII, 459 (13.885).

rivayetler dışında, onun yedi defadan az emme ile evlenme haramlığı oluşmaya-
cağına dair görüşü kendisine aktarılan İbn Ömer'in "Allah, Âişe'den daha üstün-
dür. O, -sütkardeşlerinize evlenme size haram kılındı⁴³ buyurmuş, bir iki emmeden
söz etmemiştir" diyerek tepki gösterdiğini Abdürrezzâk eserinde kaydetmiştir.⁴⁴
İbn Ömer'in tepkisinden böyle bir ayetin olduğuna dair bir tartışmanın olmadığı
zimnen anlaşılmaktadır. Şayet böyle bir ayet olsaydı, bundan sadece Hz. Âişe
değil, diğer sahâbîler de haberdar olur ve onu Mushafa kaydederlerdi. Hz.
Âişe'den nakledilen rivayetlerin metinlerindeki (on, yedi ve beş emme şeklindeki)
farklılıklar, rivayetleri kendi aralarında muzdarib⁴⁵ kılmaktadır. Ancak
Abdürrezzâk'ın tahrîc ettiği iki habere göre Tâvus b. Keysân (106/724)⁴⁶, kendisi-
ne sorulan bir soruya verdiği cevapta, önceleri yedi emme ile ilgili hükmün sonra
da beş emme ile ilgili hükmün, en sonunda da emmenin azının da çoğu gibi
evlenme haramlığına yol açacağı hükmünün uygulandığını haber vermiştir.⁴⁷ Tâ-
vus'un aktardığı bu uygulama, Âişe rivayetleri arasında olduğu düşünülen ızdırabı
ortadan kaldırmakta, on emme ile başlatılan yasaklamada süt emme sayısının
gittikçe azaltıldığını ve önceden yapılan bu tür uygulamaların birden kaldırılması-
nın yol açacağı toplumsal sıkıntıları asgari seviyeye indiren tedric ilkesi dikkate
alınarak nihai uygulamanın devreye sokulduğunu göstermektedir. Kur'ân ayeti ile
genel yasağın konulduğu, toplumsal dönüşümde ise, süt emme miktarını aşamalı
olarak azaltan ve tedrici gözetilen Nebevî uygulama ile hükümlerin pratiğe aktarı-
lımış olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Ebî Şeybe'nin (235/849) *Musannef*'inde tahrîc ettiği rivayetlerde, evli-
liği haram kılan emme sayısı ile ilgili bir ayetten söz edilmemektedir. Onun tahrîc
ettiği merfû haberlere göre bir iki emme ile haramlığın söz konusu olmadığı
belirtilmektedir. Âişe'nin (r.a.), yanına girip çıkmak isteyen Sâlim'den, kız kardeşi
Ümmü Gülsüm'den on defa süt emmesini istediği nakledilmiştir. Bunun yanında
zikredilen bazı haberlerde ise, "bağırsaklara erişen", "et ve kemiğin teşekkül etme-

⁴³ Nisâ' suresi (4), 23.

⁴⁴ Bkz. Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 466 (13. 911).

⁴⁵ Muzdarib f'l-metn: Metni birbirine muhalif şekillerde rivayet edilen ve bunlardan birini tercih
imkânı olmayan hadis. Bkz. Koçyiğit, Talat, *Hadis İstihlâlan*, (Ankara, 1980); 357-358; Aydın, Abdul-
lah, *Hadis İstihlâlan Sözlüğü*, (İstanbul, 1987), 123.

⁴⁶ Tâvus b. Keysân, Abâdile, Hz. Âişe, Zeyd b. Sâbit gibi Kur'ân ile ilgili faaliyetlerde ismi ön planda
geçen sahâbeden rivayeti olan ve ittifakla sika olduğu söylenen önemli bir tâbîdir. Bkz., Zehebî, *el-
Kâşif*, II, 40 (2482); İbn Hacer, *Tehzib*, III, 9 (3492).

⁴⁷ Bkz. Abdürrezzâk, age., VII, 467 (13. 914)'de, Abdürrezzâk (211/826)- Ma'mer (152/769)- İbn
Tâvus (132/749)- Tâvus (106/724) tarikıyla aktarılan haberin senedi muttasıl ve sika râvîlerden
oluşmaktadır. Abdürrezzâk, age., VII, 467 (13. 916) 'de, Abdürrezzâk - İbn Cüreyc (150/767)- Ab-
dü'lkerîm el-Cezerî (127/744)- Tâvus (106/724) tarikıyla aktarılan haberin senedi muttasıl olup,
râvîlerden İbn Cüreyc tedlis yapması sebebiyle cerhedilmiştir. Bu rivayetlerin ikincisinin isnadı zayıf-
tır. Ancak birinci isnadla bize aktarılan bilgiye mütâbaat ederek onu teyit etmektedir.

sini temin edecek ölçüde" süt emmenin hurmet oluşturacağı gibi bilgilerin yanı sıra, Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs gibi sahâbîlere atfen az veya çok her süt emmenin evlenme haramlığı oluşturacağına dair haberler aktarılmıştır.⁴⁸ Bu görüş Hanefî ve Mâlikîlerin yanı sıra –bir rivayete göre– Ahmed b. Hanbel ve Fâtımî fakîhi Ebû Hanîfe et-Temîmî (363/974) tarafından da benimsenmiştir.⁴⁹

Kur'ân'da eksiklik olduğu iddiasını bir polemik üslûbuyla kaleme alan ve ciddi tartışmalara sebep olan Nuri Tabersî (1292/1875) de eserinde, iddialarına bir delil olarak bu rivayeti kaydetmiştir.⁵⁰ Rasûl Ca'feriyân da bu rivayetleri, Sünnî kaynaklarda yer alan tahrifle ilgili iddialara örnek olarak saydığı rivayetler arasında zikretmiştir.⁵¹

Benzer bir rivayeti Dârakutnî (385/995), Ebû Hâmid Muhammed b. Hârûn- Muhammed b. Yahyâ el-Kat'î (253/867)⁵²- Abdüla'lâ b. Abdüla'lâ (198/813)⁵³- Muhammed b. İshâk- Abdullah b. Ebî Bekr- Amrâ tarikıyla Âişe(r.a.)'den nakletmektedir.⁵⁴

Hadisleri kaydederken dipnotlarda özet olarak naklettiğimiz bilgilere göre, senedlerini değerlendirdiğimizde, şu sonuçlarla karşılaşmaktayız: Bu rivayetlerden Müslim, Radâ', 24, 25; Muvatta', Radâ', 18; Ebû Dâvûd, Nikâh, 10; Nesâî, Nikâh, 51'de bulunan rivayetlerin senedleri muttasıl olup, râvîleri de sikadır. Bu rivayetlerin senedleri, sahîhu'l-İsnâddır. Tüm tarikleri Hz. Âişe kanalıyla nakledilen bu rivayetin, sened açısından birden çok sağlam tarikten rivayet edildiği anlaşılmaktadır. İbn Mâce, Nikâh, 35 rivayetinde bulunan Hammâd b. Seleme'yi sika olarak değerlendirenlerin yanı sıra, münker rivayette bulunduğunu söyleyenler de olmuştur. Müslim'in tahrîc ettiği üçüncü sıradaki Muhammed b. Müsennâ rivayetinin senedi oldukça zayıftır. Ancak, bunu şâhid olarak zikretmesi ve ondan önce senedi sağlam rivayetlere yer vermesi sebebiyle, bu onun diğer rivayetleri açısından bir zaaf teşkil etmemektedir. Tirmizî rivayetinde dipnotta işaret ettiğimiz gibi, râvî sırasında bir kanşıklık olduğu görülmektedir. Dârimî, Nikâh, 49 rivayetinin

⁴⁸ Bkz. İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr, *Kitâbü'l-musannef*, (tsh. Muhammed Abdüsselâm Şâhin, I-IX, Beyrut, 1995), III, 542-543. Süt emmenin fikhî boyutu ile ilgili bir değerlendirme için bkz., Yaman, Ahmet, "İslam Hukukuna Özgü bir Kurum Süt Akralığı", *Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2002-Bahar, sy. XIII, 55-67.

⁴⁹ Bkz. İbn Kudâme, Abdullah, *el-Muğnî fî fikhî Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, (I-XII, Beyrut, 1984), VIII, 137; Ebû Hanîfe Nu'mân b. Muhammed et-Temîmî, *Deâimü'l-İslâm*, (I-II, Mısır, 1960), II, 238.

⁵⁰ Bkz. Tabersî, Hüseyin Nûrî, *Faslu'l-hitâb fî tahrîfi kitâbi Rabbi'l-erbâb*, British Museum, 12 00T26, varak no: 58b, 60a.

⁵¹ Bkz. Ca'feriyân, Rasûl, *Ukzûbetü tahrîfi'l-Kur'ân*, (Kum, 1413), 53.

⁵² Muhammed b. Yahyâ el-Kat'î hakkında bilgi için bkz. İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, IX, 106; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 87(5270); İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 302-303(7531).

⁵³ Abdü'lâ'lâ b. Abdü'l-a'lâ hakkında bilgi için bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 294-295(4345).

⁵⁴ Dârakutnî, Ali b. Ömer, *Sünenü'd-Dârakutnî*, (I-II, Beyrut, 1994), 4330, II, (2. cüz), 88.

senedi, Ravh b. Ubâde sebebiyle zayıftır. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 269 ve Dârakutnî rivayetleri senedlerinde bulunan İbn İshâk sebebiyle zayıftır.

Özetle ifade etmek gerekirse hadisin rivayetlerinin, zayıf senedli olanları yanında, Kütüb-i sitte müelliflerinin bazılarının tahrîc ettiği, senedi sağlam rivayetleri de bulunmaktadır. Hadisin rivayetlerinin isnad şemasının incelenmesi, sahih ve zayıf olanlarının hepsinin, Rasûlullah'tan (s) sadece Hz. Âişe, ondan da sadece Amra bint Abdirrahman tarafından rivayet olunması açısından ferd-i mutlak⁵⁵ olduğunu göstermektedir. Hadisin tarikleri, Amra'dan sonra çoğalmaktadır. Elimizdeki Mushafta bulunmayan bir ayetin, Kur'ân'da olduğunu bizlere aktaran böylesine önemli bir rivayetin, sadece Hz. Âişe (r.a.) tarihiyle rivayet edilmesi dikkat çekmektedir. Üstelik hadiste ele alınan mesele de o günün toplumu için yaygın olan süt emme gibi önemli bir konu hakkındadır. Buna ek olarak evlilik gibi önemli bir sosyal kurumu ilgilendiren incelediğimiz rivayetin tek bir sahâbiye dayanması dikkat çekmektedir. Hadisin metni üzerine yapılacak değerlendirmelerde, işin bu boyutu da dikkate alınmalıdır. Bu tespitlerden sonra, incelediğimiz rivayetleri metin yönünden tetkik etmek istiyoruz.

II- RİVAYETLERİN METİN TAHLİLİ VE DEĞERLENDİRMESİ

İbn Kuteybe (276/889), evlenmeyi haram kılan bir ayetin olduğundan bahseden hadisin Muhammed b. İshâk rivayetinin, İmam Mâlik rivayetinin lâfızlarına muhalif olduğunu, Mâlik'in ondan daha güvenilir bir râvî olduğunu söylemiştir.⁵⁶ Bu açıklama, aralarında tearuz olan iki farklı rivayeti izah etmek için yeterli değildir. Çünkü Mâlik rivayetinde de "beş emme ayeti okunmaktayken Peygamber'in (s) vefat ettiği" belirtilmektedir. O halde, "elimizdeki Kur'ân'da bulunmayan bu ayetlere ne olmuştur?" sorusuna Mâlik rivayeti cevap vermemektedir. İbn Kuteybe, önce tilâvet neshinden bahsetmiş, sonra "teyze ve halanın kardeşlerinin kızları üzerine nikâhının caiz olmaması", "çeyrek dinar değerinde çalınan şey için sirkat haddinin (hırsızlık cezasının) uygulanması", "kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşım" gibi, bazı rivayetlerin Kur'ân ayeti olmayan vahiy türüne gireceğine işaret etmiştir.⁵⁷ Ancak o, beş emme rivayetinin de bunlara dahil olduğunu söylemiş olsaydı, daha tutarlı bir açıklama yapmış olurdu.

Ebû Bekr Bâkılânî (403/1012), Hz. Âişe'nin rivayetinde, "(beş emme ayeti) Rasûlullah (s) vefat edinceye kadar bir ayet olarak okunmaktaydı" sözüyle insanların birçoğu onu ezberlemişti demek istediğini, yoksa onun kıraati vaciptir demediğini

⁵⁵ Ferd-i mutlak, râvî adedi senedin baş tarafındaki (sahâbî tarafındaki) bir tabakada bire düşen hadistir. Bkz., Koçyiğit, Talat, age., 109; Aydınli, Abdullah, age., 57.

⁵⁶ Bkz. İbn Kuteybe, Muhammed, *Te'vilü muhtelifi'l-hadîs*, byy., 1327; 403-404.

⁵⁷ Bkz. İbn Kuteybe, age., 402-403.

ifade etmiştir. Nesh ayetine işaret ederek, Allah'ın bazen ayetin tilâvetini neshedip hükmünü bâkî, bazen de hükmünü neshedip lâfzını bâkî kıldığını belirterek, bunun ise, hem lâfız hem de hüküm yönüyle neshedilebileceğini söylemiştir.⁵⁸ Doğrusu bu açıklama, hadiste geçen ifade için sorulacak olan, "Peygamberin vefatına kadar okunan bir ayet kim tarafından nasıl neshedilebilir? Vahiy kapısı kapandıktan sonra, onun neshedildiğini kim bildirebilir?" sorularına cevap olmaktan çok uzaktır.

Mekkî b. Ebî Tâlib (437/1045), tilâvet ve lâfzın mensûh, hükmün bâkî olmasını bir nesh çeşidi olarak kaydetmiş ama bir açıklama yapmamış sadece recm ayetini örnek olarak vermiştir.⁵⁹ Eserinin bir başka yerinde ise, Allah'ın lâfzını ve hükmünü izale ettiği ama hafızalardan kaldırmadığı ve Kur'ân olarak okunmaması konusunda icmâ olan ayet çeşidine "on emme" ile "beş emme" naslarını örnek vermiş ve bunların rivayet yoluyla öğrenileceğini söylemiştir.⁶⁰ Bu izah tarzında ayetin okunmaması konusundaki icmân kaynağının ne olduğu açık değildir. Ayrıca Hz. Âişe'nin "*bu ayet Kur'ân'da okunmaktayken Hz. Peygamber vefat etti*" demesi esas alınır, Peygamber'in vefatından sonra bu ayetin neshinin nasıl olduğu izah edilemez. Benzer bir açıklama yapan İbn Hazm (456/1064) da sût emme hakkında nazil olan ayetin, Kur'ân olarak okunan, Mushafa yazılması bâtil ama hükmü bâkî olan recm ayeti gibi olduğunu söylemiştir.⁶¹ Tilâveti mensûh, hükmü bâkî ayet kavramını esas alan bu anlayış tarzı, pek tutarlı görünmemektedir.

Şâfiî âlimlerden İbn Hacer el-Askalânî (852/1448), az emmenin de haramlık oluşturacağı kanaatinde olan mezhep imamlarının görüşlerine işaret etmiş, ancak kendisinin de tercih ettiği beş emme rivayetine uymayan görüşleri, ayet ile sabit nassa muhalefetle itham etmemiştir. On emme ile evlenme haramlığını nesheden beş emme ayeti okunmaktayken Peygamber'in vefat ettiği haberiyle, usulcülere göre ihticâc olunamayacağını, çünkü Kur'ân'ın ancak mütevâtir haberle sabit olacağını belirtmiştir.⁶² Aynî (855/1451) ise, bu konuda Hz. Âişe'den on, yedi ve beş gibi farklı emme sayıları ile ilgili haberler rivayet edildiğine işaret etmiştir. Az çok emmenin haramlık sebebi olacağına dair cumhurun görüşünün daha güçlü olduğunu, çünkü bu tür haberlerde emme sayısında ihtilâf edilmesi sebebiyle, en az miktarı tespit eden haberin dikkate alınması gerektiğini belirttik-

⁵⁸ Bkz., Ebû Bekr Bâkîllânî, Muhammed b. Tayyîb, *Nüketü'l-intisâr li nakli'l-Kur'ân*, thk., Muhammed Zağlûl Sellâm, İskenderiye, 1971, s. 97-98.

⁵⁹ Bkz. Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî, *el-Îzâh li nâsihi'l-Kur'ân ve mensûhuh*, thk., A. Hasan Ferhât, Riyad, 1976, s. 46-47.

⁶⁰ Mekkî b. Ebî Tâlib, age., 60.

⁶¹ Bkz., İbn Hazm, Ali b. Ahmed, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, (thk., A. Süleyman el-Bündârî, I-XII, Beyrut, 1988), X, 200-201.

⁶² Bkz., İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Fethu'l-bâñ*, (I-XIII, Bulak, 1300), IX, 125-126.

ten sonra, Hz. Âişe'den aktarılan görüşle ihticâc olunamayacağını, Kur'ân ayetinin ancak mütevâtir haberle sabit olacağını söylemiştir.⁶³ Meşhur iki şarih, bu haberlere dayanarak, Kur'ân'da böyle bir ayetin var olduğundan bahsedilemeyeceğinde ittifak ettikleri görülmektedir.

Kur'ân'da nesh konusuyla ilgili eserinde Mustafa Zeyd, usulcülerin, "tilâveti mensûh, hükmü bâkî olan" ayetlere örnek olarak zikrettikleri, zina eden evli kadın ve erkeğin recmedilmesi ve beş emzirme ile evlilik haramlığının oluşacağı ayetlerine işaret eder. Böyle bir şeyin kabulünün bir zorlama olacağını, bunun akıl ve mantığa ters olduğunu belirterek şöyle demektedir: Hz. Âişe'den (r.a.) nakledilen bu tür rivayetler, sahih kaynaklarda bulunmasına rağmen, onların bunu söylemelerinin imkânsız olduğu kanaatindeyiz, çünkü senedin sağlam olması, her zaman aktarılan metnin sahih olduğunu göstermez."⁶⁴ Eserinin bir başka yerinde ise, "Beş emme ile ilgili ayetin lâfzının neshedilip, hükmünün bâkî olduğu ile ilgili Hz. Âişe'den nakledilen rivayetlerin, çeşitli yönlerden muzdarib olması, onun metnini reddetmemizi gerektirmektedir... Biz bunun akla mantığa uymadığı kanaatindeyiz" demektedir.⁶⁵

Şîî âlim el-Hûî, tilâvet neshi olduğunu söylemenin, Kur'ân'da tahrif olduğunu söylemekle aynı anlama geldiğini söylemiştir. Hz. Âişe'den nakledilen on emme rivayetini de bu kapsamda değerlendirmiştir.⁶⁶ Rasûl Ca'feriyân, bazı surelerde eksiklik olduğu veya bazı ayetlerin kaybolduğu şeklindeki rivayetleri sahih göstermek amacıyla, Ehl-i sünnetin tilâvet neshini sonradan uydurduklarını iddia etmiş ve Sünnî âlimlerden bir grubun ise, bunu kabul etmediklerini söylemiştir.⁶⁷

Ömer Rıza Doğrul ise, bu konuda şöyle demektedir: "Peygamberimizin zaman-ı irtihaline kadar okunan bir ayetin, hiç şüphesiz bütün ashabin malumu olması icap eder. Hem de böyle bir ayet, diğer bazı ayetlerden daha çok malum ve şâyi' olması lâzımdır. Çünkü hangi kadınların nikâh edilemeyeceğini izah etmektedir. Arap hey'et-i ictimâiyyesinde çocuklar ekseriya validelerinden başka kadınlar tarafından emzirildiği için süt akrabalığı vâsi' mikyasda şâyi'di (geniş çapta yaygındı). Binaenaleyh süt akrabalığına müteallik ayetlerin herkesçe bilinmesi lâzımdı. Bunun yalnız bir kişi tarafından bilinmiş olmasına imkân tasavvur olunamaz. Herkesçe tanınması lâzım gelen bir şey, yalnız bir kişi tarafından rivayet edilecek olursa, bu onun uydurma olduğuna en kat'î delildir. Hz. Âişe'ye atfolunan sözler de bu mahiyettedir. Hz. Âişe'ye atfolunduğu vechile, böyle bir

⁶³ Bkz. Aynî, Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-kâfî*, (I-XI, byy, I 308), IX, 388.

⁶⁴ Bkz. Zeyd, *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I, 283.

⁶⁵ Zeyd, *age.*, I, 285.

⁶⁶ Bkz. el-Hûî, *age.*, 224, 225, 304.

⁶⁷ Bkz. Ca'feriyân, *age.*, 62.

ayet tâ irtihal-i Nebi zamanında okunuyor ve bunu kendi de biliyorsa, o halde irtihal-i Nebi'den altı ay sonra, Hz. Ebû Bekr, Zeyd'e Kur'ân'ı cem' ve tertip etmesini emrettiği zaman, niçin bu ayeti Zeyd'e haber vermedi? Sonra Hz. Âişe, Hz. Osman'ın Kur'ân'ı istinsah ettirdiği sıralarda da berhayat bulunuyordu. O zaman da Hz. Siddîka böyle bir ayeti mevzu-i bahs etmemişti. Elhasıl bütün delâil, bu rivayetin uydurma olduğunu ispat etmektedir.⁶⁸ Osman Keskiöğlü, bu konuda "Kur'ân cem ve istinsah olunurken Hz. Âişe sağ idi. Onun böyle bir şey ortaya attığına dair en zayıf bir rivayet bile yoktur. Münadiler: 'Kimde Kur'ân'dan bir şey varsa getirsin!' diye bağırıp dururken, böyle bir şey olsa Hz. Âişe durur mu? Demek ortada böyle bir iddia yok" demiştir.⁶⁹ Kırbaoğlu ise, problemleri rivayetler arasında, Kur'ân'da birçok ayetin kaybolduğuna dair rivayetler arasında önceleri "bilinen on emme ile süt kardeşliğinin sabit olduğuna dair bir ayetin bulunduğu ve bunun bir sayfaya yazılı olduğu, Hz. Peygamber'in cenazesi ile meşgul olunurken, bir hayvanın eve girip bu sayfayı yediği" şeklindeki rivayete işaret etmektedir.⁷⁰

Hz. Âişe'den (r.a.) bu konu ile ilgili aktarılan rivayetlerin ona aidiyeti doğru olsa bile, sadece ona dayanan ve üstelik haber-i vâhid olarak aktarılan bir metnin Kur'ân sayılması mümkün değildir. Çünkü âlimler Kur'ân'dan olduğu söylenen bir şeyin sübutu için mütevâtir olarak aktarılması gerektiğini söylemişlerdir.⁷¹ Onun da bu kanaatinde yanılması mümkündür. Nitekim onun yetişkin bir erkeğin emmesiyle de süt akrabalığı oluşacağı şeklindeki kanaatine, Peygamber'in (s) diğer hanımları karşı çıkmışlardır.⁷²

Gerçekten sözünü ve tenkidini esirgemeyen ve bunu açıkça beyan eden, Peygamber'in ilmî alanda en faal eşi olan Hz. Âişe gibi bir kimsenin, Kur'ân'da olan bir ayetin toplanan Mushafa yazılmadığını bilerek susması aklın alacağı bir durum değildir. Üstelik ilk cem' esnasında, babası da Peygamber'in (s) yerine geçip hilâfet gibi en üst seviyede yetkiliyken, onun sessiz kalmasını gerektiren bir engel söz konusu değildir. Burada farklı bir durumun cereyan edebileceğini düşünüyoruz. Önceleri Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in (evlenmeyi haram kılan süt emme miktarını) açıklayan bu tür bir beyanını ayet olarak algılamıştır.⁷³ Çünkü o günün

⁶⁸ Doğrul, Ömer Rıza, *Kur'ân Nedir*, 57-58.

⁶⁹ Keskiöğlü, Osman, *Nüzulünden Günümüze*, 310.

⁷⁰ Kırbaoğlu, M. Hayri, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara Okulu, Ankara, 2000, s. 320. Benzer bir tespit için bkz., Sarmış, İbrahim, age., I, 269.

⁷¹ Bkz., Taftazânî, Sadeddîn Mes'ûd b. Ömer, *Kitâbü't-telâh ve't-tavdîh*, I-II, İstanbul, 1310; I, 49; Âmidî, Ali b. Ebû Ali, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, I-II, Kahire, 1967; I, 147, 148; Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, I-II, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ, Beyrut, 1987, I, 239-240.

⁷² Bkz. Mâlik, *Muvatta'*, Radâ', 13(1288); Müslim, Radâ', 30, 31(1454); Nesâî, Nikâh, 53(3324, 3325).

⁷³ İmam Mâlik'in *Muvatta'*da (Radâ', 13) tahrîc ettiği rivayete göre, Ebû Huzeyfe ile evli olan Sehle bint Süheyli, evlâtlığı iptal eden Ahzâb suresinin 5. ayeti nazil olunca, Ebû Huzeyfe'nin azat ettiği evlâtlığı Sâlim'in kendisinin yanına girip çıkmasından rahatsız olduğunu Hz. Peygamber'e bildirmesi üzerine, "Sâlim'i **beş defa emziriver**, süt emmesi sebebiyle onun nikâhı sana haram olur" demiştir. Bu

toplumunda önemli bir yeri olan süt emme konusunda tekrarlanan söz konusu hadis hakkında, onun kanaatinin de bunun ayet olduğu şeklinde oluşması mümkündür. Daha sonra ayetler derlenirken onun bu teklifine karşılık, ashabın icmâ ile bunun ayet olmadığını söylemeleri üzerine o da ikna olarak, bu kanaatinden vazgeçmiş olabilir. Kur'ân'ın ilk cem'inde, onun unutabileceği veya bir ihmalin olduğu ileri sürülse bile, Hz. Osman dönemindeki teksir faaliyeti esnasında Hz. Âişe'nin tekrar müdahale etme imkânı vardı. Çünkü o, Osman yönetimini destekleyen bir kimse idi. Nitekim Hz. Osman öldürülünce, kanının hesabı sorulsun diye başlatılan siyasî mücadeleye öncülük edenler içindeydi. Onun böyle bir tepki göstermemiş olması, bu tür bir ayetin olmadığına ikna olduğu şeklinde yorumlanabilir. Nitekim sahâbe Mushaflarındaki farklılıkları aktaran İbn Ebî Dâvûd'un (319/928) naklettiğine göre Hz. Âişe Mushaf'ında böyle farklı, ziyade bir ayetin olduğu belirtilmemiştir.⁷⁴ Hâlbuki Kur'ân'ın cem'i konusunda bazı farklı kanaatleri olan İbn Mes'ûd'un muhalefet ettiği kıraat farkları⁷⁵ bizlere kadar aktarılmıştır.

Kur'ân'la ilgili bazı tereddütler doğuran böyle bir rivayeti, musanniflerin niçin eserlerine aldıkları, üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer sorudur. Hadislerin ale'l-ebvâb (konularına göre) tasnif edildiği eserlere baktığımızda, bu rivayetin, Nikâh ve Radâ' bölümlerinde tahrîc olunduğu görülmektedir. Bu rivayeti, kitaplarındaki Radâ' bölümlerinde tahrîc edenlerden Müslim'in, Beş Defa Emmenin Evliliği Haram Kılması bâbında,⁷⁶ İmam Mâlik'in, Süt Emme İle İlgili Rivayetler bâbında,⁷⁷ Tirmizî'nin, Bir veya İki Emmenin Evliliği Haram Kılmayacağı İle İlgili Rivayetler bâbında,⁷⁸ Beyhakî'nin ise, Beş Emme Olmadan Evlenme Haramlığı Olmaz Diyen Kimse⁷⁹ bâbında kaydettiğini görmekteyiz. Bu rivayeti, kitaplarındaki Nikâh bölümlerinde tahrîc edenlerden, Ebû Dâvûd'un, Beşten Az Emme Evliliği

→

rivayete göre Peygamber (s) beş defa emzirmenin evlenmeyi haram kılacağını beyan etmiştir. Muhtemelen Hz. Âişe (r.a.), Hz. Peygamber'in bu tür -kişiye özel, hâs- beyanını yanlış algılayarak -genel, herkesi kapsayan- bir hüküm zannetmiştir. Nitekim Âişe (r.a.), radâu'l-kebîr ile ilgili kanaati için, bu olayı delil olarak zikretmiştir. Bu rivayet de, onun yanılarak merfû hadisi, ayet olarak anlamış olabileceği şeklindeki kanaatimizi teyit etmektedir. Hz. Âişe'nin radâu'l-kebîr konusundaki kanaati ile ilgili bir değerlendirme için bkz., Zerkeşi, *Hz. Âişe'nin Sahâbeye Yöneltilmiş Eleştiriler*, Yayn. Bünyamin Enul, Ankara, 2000, s. 200-202. Onun hadis ilminde oldukça önemli bir yerinin olduğu bilinen bir gerçektir. Onun gerek radâu'l-kebîr, gerekse evlenmeyi haram kılan emme sayısı ile ilgili art niyet taşımayan böyle bir yanığı onun kadını düşürecek değildir. Kur'ân'da Hz. Peygamber'e hitaben nazil olan itâb ayetlerinin (Abese suresi, 1-10, Enfâl suresi, 67-68, Tevbe suresi, 43) olduğu göz önüne alındığında, bir peygamber olmayan hanımının da yanılabilirliği tabii karşılanmalıdır. Kur'ân'daki itâb ayetleri ile ilgili bir değerlendirme için bkz., Turan, Abdalbaki, "Kur'ân-ı Kerîm'deki İtab Ayetleri", *Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 1990, sy. III, s. 57-75.

⁷⁴ Bkz. İbn Ebî Dâvûd, Abdullah, *Kitâbü'l-mesâhif*, Beyrut, 1985, s. 94-95.

⁷⁵ Bkz. İbn Ebî Dâvûd, age., 20-24.

⁷⁶ Bkz., Müslim, *Radâ'*, 24 (1452), 25, II, 1075.

⁷⁷ Bkz., İmam Mâlik, *Muvatta'*, *Radâ'*, 3 (1293).

⁷⁸ Bkz., Tirmizî, *Radâ'*, 3 (1153), II, 380.

⁷⁹ Bkz., Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, *Radâ'*, 2, (15617), VII, 747-748.

Haram Kılar mı? bâbında,⁸⁰ İbn Mâce'nin, Bir veya İki Emmenin Evliliği Haram Kılmayacağı İle İlgili Rivayetler bâbında,⁸¹ Nesâî'nin, Evlenme Haramlığı Oluşturan Emme Miktarı bâbında,⁸² Dârimî'nin Kaç Emme Evlenme Haramlığı Oluşturur? bâbında⁸³ kaydettiğini görmekteyiz. Bu tablo, musanniflerin bu rivayetin, bir ayetin sübutunu ortaya koyduğu gibi bir kanaat taşımadıklarını, bunun beş emme ile süt akrabalığının ve evlenme haramlığının oluşması konusundaki belli bir fikhî kanaatin delili olmasını dikkate alarak tahrîc etmiş olabileceklere ihtimalini akla getirmektedir. Özellikle bu musanniflerden Tirmizî'nin eserinde Fedâilü'l-Kur'ân, Kirâat, Dârimî'nin eserinde ise Fedâilü'l-Kur'ân bölümleri olduğu halde, aynı rivayeti buralarda tahrîc etmemiş olmaları onu, kendisiyle Kur'ân'dan bir ayetin sübut bulduğu bir rivayet olarak değil de, fikhî/hukukî bir anlayışa delil olarak değerlendirmiş olmaları ihtimalini teyit etmektedir. Nitekim bu eserlerin bazıları kısmen, bazıları ise tümüyle hadis tasnifinde fikhî bâblarını esas almışlardır. Fikhin, musannef eserlerin şekillenmesinde etkili olduğu bilinen bir gerçektir.⁸⁴

İslâm hukukçularının, süt akrabalığı doğuracak süt emme konusunda bu rivayete işaret ettikleri görülmektedir. Bu rivayeti, İmam Şâfiî (204/819) ictihadâ kanaatine esas olarak almıştır. Bunu delil olarak kaydederken süt akrabalığının oluşmasında "Âişe'nin (r.a.) Nebî'den (s) naklettiği ve Kur'ân'dan olduğunu beyan ettiği beş emme rivayetini delil olarak aldı"⁸⁵ demiştir. Kur'ân'da hangi ifadenin ayet olarak bulunup bulunmadığını gayet iyi bildiğini düşündüğümüz İmam Şâfiî'nin bu sözlerine açıklık getirmesi gerekirdi. Çünkü bu rivayetin ilk akla getireceği şey, "öyleyse bu ayet niye Kur'ân'da bulunmuyor?" sorusu olacaktır. Nitekim Hanefî hukukçu Kâsânî (858/1191), bu rivayeti eleştirerek "beş emme ayetini nesheden nedir? Hâlbuki Peygamber'den (s) sonra nesih söz konusu değildir. Bu durumda Kur'ân'dan bir şeyler kaybolduğu ihtimali söz konusu olabilir. Bu sebeple Tahâvî, *İhtilâfî'l-ulemâ'* adlı eserinde, bunun münker bir hadis olduğunu söylemiştir"⁸⁶ diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Sahâbenin çoğunluğunun az emmenin de evlenme haramlığına yol açacağı görüşünde olduğuna işaret eden Tahâvî (321/933), on emmeden sonra beş emme ayetinin nazil olduğu ve onlar okunmaktayken Peygamber'in vefat ettiği rivayetin kabulü durumunda, bunun Kur'ân'a eklenmesi ve namazlarda okunması, onu Mushaf'a yazmayan sahâbîlerin

⁸⁰ Bkz. Ebû Dâvûd, Nikâh, 10(2062), II, 184-185.

⁸¹ Bkz., İbn Mâce, Nikâh, 35(1942), I, 609.

⁸² Bkz., Nesâî, Nikâh, 51(3307), VI, 100.

⁸³ Bkz., Dârimî, Nikâh, 49(2257).

⁸⁴ Fikhin hadis edebiyatının oluşumuna etkisi hakkında bkz., Özpınar, Ömer, *Hadis Edebiyatının Oluşumu*, Ankara, 2005, s. 84-93.

⁸⁵ İmâm eş-Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, thr., M. Mataracı, I-IX, Beyrut, 1993, V, 44-45.

⁸⁶ Bkz. Kâsânî, Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâiu's-sanâi' fi tertibi'sherâi'*, I-VII, Beyrut, 1986, IV, 7-8.

ayetleri eksik yazmakla itham edilmesi gerekeceğini belirtmiştir. Bu problemin çözümü için, söz konusu Âişe hadisinin Kâsım b. Muhammed (106/724) ve Yahyâ b. Saîd (143/760) rivayetlerinde, "O, Kur'ân (ayetleri) olarak okunmaktayken, Rasûlullah (s) vefat etti" ziyadesinin olmadığını ve bu iki râvînin, söz konusu ziyadeyi aktaran Abdullah b. Ebî Bekr (135/752)'den daha üstün olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁷ Tahâvî'nin bu rivayetin kabulünün yol açacağı problemler ile ilgili dile getirdiği şey doğru olmakla birlikte, rivayetleri tercihle ilgili tespitlerine itiraz edilmesi mümkün gözükmemektedir.⁸⁸ Serahsî (483/1090) de Âişe hadisinin zayıf olduğunu, böyle bir ayet Peygamber'in vefatından sonra okunuyorsa, tilâvetinin nesninin mümkün olmadığını söylemiştir.⁸⁹ İbn Rüşd el-Hafîd (520/1126) ise, süt akrabalığının oluşması için, Hanefî ve Mâlikîlerin süt emmede belli bir miktarın gerekmediği kanaatinde olduklarını, İmam Şâfiî'nin beş emmenin gerekli olduğunu görüşünde olduğunu belirtmiştir. O, bu rivayete işaret etmişse de üzerinde bir değerlendirme yapmamıştır.⁹⁰ Böyle bir rivayet, çoğu fakîhler tarafından, değil bir ayet, fikhî kanaatlerine bir delil olarak bile kabul görmemiştir. Özellikle bu rivayet İmam Mâlik'in *Muvatta'*nda bulunduğu halde onun, fikhî görüşünde, süt akrabalığı için –bu rivayette tespit edildiği gibi– beş emmeyi değil, tek bir emmeyi bile yeterli görmesi dikkat çekicidir.⁹¹ Şayet bunun bir ayet olduğuna inanmış olsaydı, eserine aldığı bu rivayeti ichtidâna delil olarak alırdı. Çünkü rivayetin lâfzı meseleye açıkça delâlet etmektedir.

Mâlikî muhaddis el-Bâcî (494/1101), "Âişe'nin (r.a.) bu rivayeti ile Kur'ân sabit olmaz, ancak mütevâtir bir haberle, bir şeyin ayet olduğu sabit olur, haber-i vâhidle değil. Bu da haber-i vâhid olup, garip rivayetler kapsamına girer, demiş-

⁸⁷ Bkz. Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed, *Şerhu müşkil'ül-âsâr*, (thk., Şuayb Arnaût, I-XVI, Beyrut, 1994), XI, 486, 490-491.

⁸⁸ Tahâvî'nin tespitleri şu yönlerden eleştiriye açıktır. 1- Kâsım b. Muhammed rivayetinin senedinde bulunan Hammâd b. Seleme'nin yaşlanınca hafızasının zayıflaması sebebiyle Buhârî'nin onun rivayetlerini terk ettiği, sika olmakla birlikte bazen münker rivayetleri aktardığı, rivayetleri kanştırdığı şeklinde cerh edildiği belirtilmiştir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 208 (1228); İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 10-12 (1767). 2- Tahâvî'nin işaret ettiği rivayetin senedinde geçen Yahyâ b. Saîd b. Kays et-Temîmî (143/760) sika olmakla birlikte müdellis ve münkerü'l-hadîs olmakla cerhedilmiştir. Bkz. Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Kitâbü'd-duafâi's-sağîr*, (thk., M. İbrahim Zâyed, Beyrut, 1986), 124 (396); Cûzecânî, age., 143 (247); Nesâî, *Kitâbü'd-duafâ'*, 250 (634); Dârakutnî, *Kitâbü'd-duafâ'*, 251 (577); İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 138-139 (8830). Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, III, 243 (2659); a. mlf., *Mizânü'l-ittidâl*, IV, 378 (9515); İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 138-139 (8830). Tahâvî'nin bu râvîyi, Yahyâ b. Saîd el-Kattân (120-198/738-813) zannederek böyle bir değerlendirme yapmış olabileceği akla gelmektedir. Ancak onun Amra (98/716)'dan hadis alması mümkün değildir. 3- Tahâvî'nin Yahyâ b. Saîd'i, diğer rivayetin râvîsi Abdullah b. Ebî Bekr'den üstün görmesi de pek haklı gözükmemektedir. Çünkü o ittifakla ta'dil edilen bir râvîdir. Bkz., Zehebî, *el-Kâşif*, II, 71 (2678); İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 103-104 (3760).

⁸⁹ Bkz., Serahsî, Şemsüddîn, *el-Mebsût*, (I-XXX, Beyrut, 1978) V, 134.

⁹⁰ Bkz. İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid nihâyetü'l-muktesid*, I-II, İstanbul, 1985, , II, 29-30.

⁹¹ Bkz., Mâlik b. Enes, *el-Müdevenetü'l-kübrâ*, tsh. A. Abdüsselâm, I-V, Beyrut, 1994, II, 295.

tir.⁹² İbn Abdilber (463/1071), Hz. Âişe'nin beş emme ile ilgili hadisini âlimlerimiz ve bizimle aynı görüşte olan diğer âlimler kabul etmemişlerdir. Bu rivayetle bir şeyin Kur'ân'dan olduğu sabit olmaz. Onunla amel edilmesi konusunda da ihtilâf edilmiştir. O, ne sabit bir sünnet ne de bir ayettir" demiştir.⁹³ İbn Arabî (543/1148), Hz. Âişe'den nakledilen bu rivayetin onun bir vehmi olduğunu ve haber-i vâhidin Kur'ân'ı neshedemeyeceğini söylemiştir.⁹⁴ Bir diğer *Muvatta'* şarihi Zürkânî (1122/1710), bunun tilâveti mensûh bir ayet olduğunu, yoksa tilâveti sabitti de, onu okumayı terk ettiler anlamına gelmediğini, şayet bu tilâveti neshedilmemiş bir ayet olsaydı, diğer Kur'ân ayetleri gibi, sahâbe arasında yaygın olarak bilinirdi, demiştir.⁹⁵

Şâfiî âlimlerden Hattâbî (388/998), bu rivayet hakkında şöyle demektedir: "Bu hadis, evliliği haram kılan emme sayısının beş olacağını söyleyen Şâfiî'nin görüşünü desteklemektedir... Hz. Âişe, "bu, Kur'ân kapsamında okunurken Rasûlullah (s) vefat etti" derken, neshin Peygamber'in vefatına yakın olduğunu ve bu sebeple nesh haberi kendilerine ulaşmayanların, onu okuduklarını kastetmiştir. Bu durum tilâvetin neshedilip, hükmün bâkî kalabileceğine delildir. O, tilâveti neshedilip hükmü bâkî kalan recm ayeti gibidir. Ancak, Kur'ân ayeti haber-i vâhidle sabit olmaz. Bu rivayete dayanarak onun Kur'ân'a alınması caiz değildir. Ahkâm ise, haber-i vâhidle sabit olur."⁹⁶ Onun bu ifadelerinden kendisinin tilâvet neshini kabul ettiği, ancak böyle bir rivayetle Kur'ân nassının sabit olmayacağı düşüncesinde olduğu anlaşılmaktadır. Nevevî (676/1277) ise, beş emme ile ilgili ayetin neshinin Peygamber'in vefatına yakın bir dönemde olması sebebiyle, bundan haberdar olmayanların bunu Kur'ân ayeti olarak okumaya devam ettiklerini, nesihten haberleri olunca, terk ederek onun okunmayacağına görüş birliğine vardıklarını belirtmiş ve bu rivayeti tilâveti mensûh hükmü bâkî ayet olarak değerlendirmiştir. Öte yandan Mâlikîler ve diğer âlimlerin, "Kur'ân, haber-i vâhidle sabit olmaz" şeklindeki itirazlarını nakletmiş ama buna bir açıklama getirmemiştir.⁹⁷ Süyûtî (911/1505), bu rivayette geçen "o, Kur'ân ayeti olarak okunmaktaydı" ifadesinin, Kur'ân'da değişiklik olduğu anlamına gelmesi sebebiyle te'vil edilmesi gerektiğini belirttiikten sonra, Nevevî'nin izahını tekrar etmiştir. Ayrıca cumhurun buna

SÜİFD / 23

68

⁹² El-Bâcî, Süleyman b. Halef, *el-Müntekâ şerhu'l-Muvatta'*, I-VII, Beyrut, 1983, IV, 156.

⁹³ Bkz. İbn Abdilber, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-meânî ve'l-esânîd*, I-XXVI, thk. Mustafa el-Alevî, M. Abdülkâdir Bekrî, Rabat, 1387/1967, VIII, 268-269; a. mlf., *el-İstizkâr fi şerhi mezâhibi ulemâi'l-emsâr*, I-VII, Beyrut, 2001, V, 269-270.

⁹⁴ Bkz. İbn Arabî, Muhammed b. Abdillâh, *Âridatü'l-ahvezî fi şerhi't-Tirmizî*, I-XII, Mısır, 1350, V, 92-93.

⁹⁵ Bkz. Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî, *Şerhu Muvattai'l-İmâm Mâlik*, I-V, thk., İbrahim İvad, Mısır, 1381, IV, 184.

⁹⁶ Hattâbî, Ebû Süleyman, Hamd b. Muhammed, *Meâlimü's-sünen şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, thr. Abdüsselâm Abdüşşâfi, I-IV, Beyrut, 1991, III, 160-161.

⁹⁷ Bkz. Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim ibni'l-Haccâc*, I-XVIII, Beyrut, 1972, X, 27, 30.

karşı çıkararak, tilâveten mensûh olan bir şeyin delil olamayacağını, çünkü nesihden sonra Kur'ân olmaktan çıktığını, onun ne sünnet, ne icmâ ne de kıyas olduğunu söylediklerini belirtir. Bunu izah sadedinde, nesihden sonra hükmün bâkî olduğu sübut bulursa, bu başka bir delille sabit olur, mensûh olan ile değil demiştir.⁹⁸ Mübârekpûrî (1353/1914) ile Azîmâbâdî (1329/1911) de, Nevevî'nin kanaatini aktarmışlar, Azîmâbâdî buna ilâve olarak, usulcülerden gelen sahih görüşe göre "o, Kur'ân ayeti olarak okunmaktaydı" rivayetiyle ihticâc olunmaz, çünkü Kur'ân ancak mütevâtir haberle sabit olur demiştir.⁹⁹

Hadis şarihlerine göz attığımızda, özellikle Şâfî olan şarihlerin rivayeti, tilâvet neshi çerçevesinde değerlendirip mezhep görüşlerine paralel değerlendirmeler yaptıklarını görmekteyiz. Onlar, meseleyi bir fikhî delil olarak ele almışlar, bunun tilâveti mensûh hükmü bâkî bir ayet olduğunu savunmuşlardır. Diğer şarihler ise, özellikle haber-i vâhid olan bu rivayet ile bir şeyin Kur'ân'dan olduğunun sabit olmayacağını, hatta onun sabit bir sünnet bile olmadığını vurgulamışlardır. Her iki tarafın değerlendirmelerinde, mensubu oldukları mezheplerin etkili olduğu bir gerçektir.

Sened tahlilleri, hadisin sahih tariklerinin olduğunu göstermektedir. Metni ile ilgili şarihlerin ve fakihlerin tespitlerine bakıldığında, onlardan hiç birinin, bunu Kur'ân'da olan bir ayetin eksikliği olarak değerlendirmedikleri görülmektedir. Bu rivayeti, özellikle fikhî anlayışlarına delil olarak alan Şâfî âlimlerin tilâveti mensûh bir ayet olarak kabul ettiklerini görmekteyiz. Ancak cumhur gibi, biz de hükmü devam edecek bir ayetin, tilâvetinin mensûh olmasının kabul edilebilecek bir yönünün olmadığı kanaatindeyiz. Mübîn olduğu kendi nasları ile açıkça vurgulanan bir ilâhî kitapta bulunan, insanlığın uyması gereken vecibeleri beyan eden bir ayetin, hükmü bâkî kalacaksa, lâfzı niçin neshedilsin? Ayrıca hadisin zahir ifadesinde olmadığı halde bazı şarihlerin, durumu izah edebilmek amacıyla, aslında neshedilen bu ayetin, haberdar olmayanlarca okunmaya devam edildiğini, sonra haberdar olunca tilâvetinin terk edildiğini söylemeleri de pek ikna edici değildir. Bazı şarihlerin de dile getirdiği gibi, bu bir ayet olarak değil, ancak sahih bir haber-i vâhid olarak değerlendirilebilir. Sadece Hz. Âişe'nin rivayet etmesi dikkate alındığında, biz de bunun aslında Nebevî bir beyan olduğu, Hz. Âişe tarafından ayet gibi algılandığı, muhtemelen Kur'ân derlemesi sırasında gündeme gelmesi üzerine sahâbe arasındaki değerlendirmelerden bu gerçeğin açığa çıkması üzerine durumdan tam da emin olamayan Âişe'nin (r.a.) konu üzerinde ısrar etmediği kanaatindeyiz. Yoksa bunun ayet olduğundan emin olsaydı, Hz. Âişe'nin (r.a.) bu

⁹⁸ Bkz. Süyûtî, Celâlüddîn, *Sünenü'n-Nesâî bi şerhi's-Süyûtî*, I-VIII, Mısır, 1930, VI, 100-101.

⁹⁹ Bkz., Mübârekpûrî, Muhammed, *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerhi Câmii't-Tirmizî*, I-X, Kahire, 1963, IV, 308-309; Azîmâbâdî, Muhammed Eşref, *Avnü'l-ma'bûd şerhu Süneni Ebi Dâvûd*, I-XIII, Medine, 1967, VI, 67.

konudaki iddiasını ileri sürdürerek, sonuna kadar mücadele edecek bir karakterde olduğunu düşünüyoruz.

SONUÇ

Beş emme ile evlenme yasağının oluşacağı rivayetinin, isnadı zayıf olan tariklerinin yanında, sağlam ve muttasıl tarikleri de bulunmaktadır. Onların hepsi, sahâbe ve tâbiûn tabakasında ferd-i mutlak olarak rivayet edilmiştir. Rivayet olarak, haber-i vâhidlerdir. Kur'ân'dan bir ayetin sübutu ise haber-i vâhidle değil, mütevâtir haberle mümkündür. Müntesiplerinin artması ile âdetâ bölgeye damgasını vuran bir dinin heyecanlı ve samimi inananları arasında, kendi hayatlarının tabîî bir uygulaması olan süt emzirme konusu ile ilgili evlenme yasağı getiren bir ayetin yankı uyandırmaması ve (iddia edildiği gibi bir ayet olsaydı), bunu çevrelere ve sonraki nesillere Kur'ân ayeti olarak nakletmemeleri mümkün değildir. Büyük hassasiyet gösterdikleri Kur'ân, Mushaf halinde derlenirken, görevlendirilen komisyonu uyarmamaları ve böylesine önemli bir ayetin eksikliği söz konusu olsaydı, devletteki yargı mekanizmasını da doğrudan ilgilendirmesi sebebiyle, siyasî-idarî sorumluluk taşıyan halifelere karşı tavrı almamaları düşünülemez.

Böyle bir ayetin olduğundan bahseden rivayetlerin kaynağı Hz. Âişe'dir. Onun Hz. Peygamber nezdindeki güçlü konumu, toplumdaki saygınlığı, yanlış olduğunu düşündüğü konularda açıkça tavrı alıp mücadele edebilen cesareti herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Kendisinin bildiği bir ayet, derlenen Mushafa yazılmamış olsaydı, buna karşı tavrı alırdı. Kaldı ki, Kur'ân'ı toplattıran birinci halife Ebû Bekr (r.a.), babasıydı. Şüphesiz o, yaşadığı dönemde en çok sözü dinlenen kadınlardan birisiydi. Onun sahâbeye yönelik meşhur birçok eleştirisi arasında, bu ayetin derlenen Mushafa yazılmadığını seslendiren bir haber nakledilmemektedir. Kanaatimizce, bu Hz. Âişe'nin Peygamber'den (s) duyup ayet zannederek naklettiği, Kur'ân derlemesi sırasında dile getirdiği ama sahâbe icmâi ile yanlış algıladığına ikna olduğu merfû bir hadis olmalıdır.

Haber-i vâhid olan bu hadis, İslâm hukukçularının çoğunluğu tarafından değil bir ayet olarak, icthadlarını dayandırdıkları bir hadis olarak bile kabul görmemiş, başka hadisleri icthadlarına esas almışlardır. Bunu kendi fikh görüşlerine delil olarak alan fakihler bile, böyle bir ayetin Kur'ân'da bulunduğunu söylememektedirler. Onu tilâveti mensûh, hükmü bâkî bir ayet çeşidi olarak değerlendirenler olmuştur. Hükmü devam edecek bir ayetin lâfzının mensûh olması, makul ve kabul edilebilir bir anlayış olarak görünmemektedir.

Musanniflerin *beş emme* rivayetini, radâ ve nikâh bölümlerinde tahrîc ettikleri halde, Kur'ân ve kıraat gibi bölümlerde zikretmemiş olmaları, bu rivayeti ayet olarak değerlendirmedikleri şeklinde anlaşılabilir. Ancak bu tür haberlerin ayet olduğu şeklinde ifadeler taşıyan rivayetlerini, Kur'ân ile ilgili ithamlara yol açabileceğini dikkate alıp, metin tenkidi yaparak eserlerinde tahrîc etmemeleri

daha isabetli olur ve bu tür tartışmalara ve eleştirilere yol açmazdı. Makalemizde ele aldığımız rivayetler, mütevâtir olarak aktarılmamış, haber-i vâhid olarak kalmışlardır. Haber-i vâhidlerle Kur'ân ayet ve surelerinin sabit olmayacağına da ittifak edilmiştir.

EVLENMEYİ HARAM KILAN "BEŞ KEZ SÜT EMME"

ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

(Kur'ân'dan Bir Ayet mi, Peygamberimizden Gelen Bir Rivayet mi?)

A CRITIQUE OF "FIVE CLEAR SUCKLING" THAT FORBID MARRIAGE

(Is It One Verse From AL-Qur'an Or A Narration From Our Prophet?)

Adil Yavuz

Every Islamic sects and denominations felt compelled to find a verse from the Qur'an to demonstrate its legitimacy. When some groups led by Shiite could not find any verse in the Qur'an to support their doctrine, they claimed that some verses were not included in the current edition of the Qur'an. However, it is claimed that there are some narrations in the Sunni hadith compilations which corroborate the Shiite claim. This article is intended to examine suckling hadiths that are frequently cited in the context of this debate. The first of these hadiths is the following:

Aisha (Allah be pleased with her) reported that "It had been revealed in the Holy Qur'an that ten clear suckling make the marriage unlawful. Then, it was abrogated (and substituted) by five clear suckling and Allah's Apostle (May peace be upon him) died while it was found in the Holy Qur'an and recited by the Muslims. If this verse was in the Qur'an at that time, why it does not exist in the Qur'an today. In this article, this issue is examined.

Keywords: Shiite Sect, Qur'an, Sunnite hadith compilations, five clear suckling, deficiency in the Qur'an.

التقييم على "خمس رضعات معلومات" التي تُحرِّم النكاح

[هل هي آية من القرآن أم رواية عن النبي (ص)]

SÜİFD / 23

71

شعرت كل المذاهب والفرق الإسلامية بأنهم يضطرون إلى بحث آية من القرآن لمشروعيتهم. فبعض المذاهب عند ما لم يجدوا سنداً يؤيدهم في القرآن ادعت بأن في القرآن تحريفاً. و في مقدمتهم الشيعة. ولكن يقال بأن في مصادر الأحاديث السننية توجد نفس الأحاديث. وها أنا أبحث في مقالي هذه الأحاديث التي وردت في هذا المجال. فالحديث الأول منها، هو ما روته عائشة رضي الله عنها أنها قالت "كان فيما أنزل من القرآن عشر رضعات معلومات يجرمن ثم نسخن بخمس معلومات". فتوفي رسول الله (ص) وهو فيما يقرأ من القرآن. إن كانت هذه الآية في القرآن، فلماذا لم أجدتها اليوم؟ فهذه المشكلة هي موضوع هذا المقال.